

Europas miljø

Rapport nr. 4
Sammendrag

Den felleseuropeiske region – landgrupper i rapporten

Vest- og Sentral-Europa (WCE)

- Den europeiske union – 25 Medlemsstatene (EU-25)
- Det europeiske frihandelsforbund (EFTA)
- Andorra, Monaco, San Marino

Sørøst-Europa (SEE)

- Vest-Balkan
- Bulgaria og Romania
- Tyrkia

Øst-Europa, Kaukasus og Sentral-Asia (EECCA)

- Øst-Europa
- Sentral-Asia
- Kaukasus

- Utenfor rapportområdet

Europas miljø

Rapport nr. 4
Sammendrag

Fra Kiev til Beograd

Prosesen "Miljø for Europa" berører nå 56 land på tre kontinenter, som forener kreftene for å gripe fatt i miljøutfordringene. I denne forbindelse har Det europeiske miljøbyrå utarbeidet en serie miljørapporter for den felleseuropeiske regionen som gir relevant, oppdatert og pålitelig informasjon om samspillet mellom miljø og samfunn.

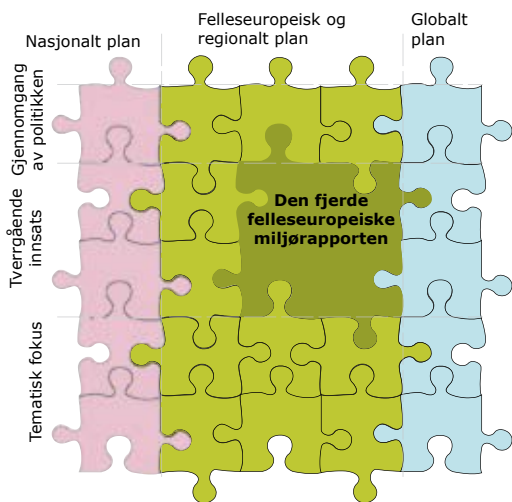
Den første omfattende vurderingen av miljøtilstanden på felleseuropeisk plan ble lagt fram i Sofia i 1995. Siden er oppdateringer presentert på ministerkonferansene i Århus i 1998 og Kiev i 2003.

Dette er den fjerde rapporten i serien. Der det har vært mulig, vurderes utviklingen, primært i forhold til målene i Det europeiske fellesskaps 6. handlingsprogram for miljø og Miljøstrategien for landene i Øst-Europa, Kaukasus og Sentral-Asia.

Rapporten er utarbeidet i nært samarbeid med en rekke internasjonale, statlige og frivillige organisasjoner i hele regionen.

Til tross for den klare framgangen i å fremme miljøpolitikk og bærekraftig utvikling i hele den felleseuropeiske regionen, er det fortsatt et stykke igjen fra teori til praksis i bruken av integrerte politiske tilnærminger.

Kontekst for Rapport nr. 4

Kilde: Basert på fig. 1.5 i Rapport nr. 4.

Vellykket gjennomføring forutsetter at det settes klare, realistiske mål og at det finnes mekanismer til å måle framgangen med.

Det er fortsatt varierende kvalitet på miljøinformasjonen i regionen, og når det gjelder datatilgjengelighet og datapålitelighet, er forskjellene enda større. Forbedringspotensialet er stort, og svært viktige data og informasjoner må ikke bare gjøres tilgjengelige, men også lettere sammenlignbare og mer pålitelige.

Samfunnsøkonomiske trender

Den felleseuropeiske regionen har et rikt kulturelt og naturlig mangfold. Mer enn 870 millioner mennesker bor i denne regionen, og mer enn halvparten i Vest- og Sentral-Europa (WCE). Dermed er Den europeiske union (EU) et av verdens tettest befolkede områder med mer enn 100 innbyggere pr. kvadratkilometer. Dette står i sterk kontrast til de relativt tynt befolkede områdene i Øst-Europa og Sentral-Asia, hvor befolkningstettheten er godt under 20 innbyggere pr. kvadratkilometer.

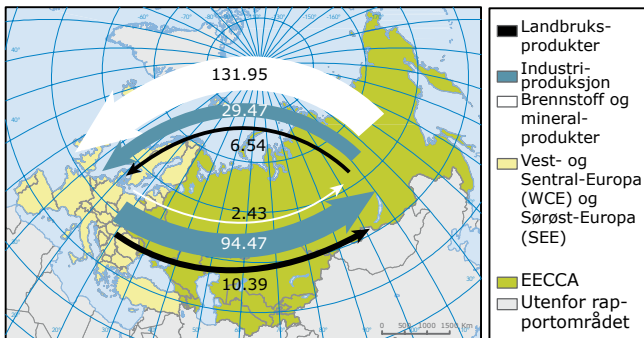
Den økonomiske oppgangen i de senere årene har ført til en relativ vekst i BNP i praktisk talt alle landene i den felleseuropeiske regionen. Den økonomiske veksten har vært spesielt høy i landene i Sørøst-Europa (SEE) og EECCA.

Den felleseuropeiske regionen og underregionene: samfunnsøkonomiske nøkkelindikatorer for 2005

	Areal (1 000 km ²)	Befolkning (millioner)	Gjennomsnittsinntekt (BNP pr. innb., USD)
Vest- og Sentral-Europa (WCE)			
EU-15	3 243	385	22 337
EU-10	729	74	5 594
EFTA og andre WCE	468	12	36 550
Øst-Europa, Kaukasus og Sentral-Asia (EECCA)			
Øst-Europa	17 943	204	2 034
Kaukasus	186	16	1 112
Sentral-Asia	4 003	58	955
Sørøst-Europa (SEE)			
Vest-Balkan	264	22	2 236
Andre SEE	1 132	102	3 052

Kilde: Basert på tabell 1.2 i Rapport nr. 4.

Handelsstrømmer mellom WCE/SEE og EECCA i 2005 (mrd. USD)

Kilde: Kart 6.1 i Rapport nr. 4.

Økonomiene i EECCA-landene blir stadig mindre avhengige av produksjonen i landbruket og stadig mer avhengige av tjenestenæringene. Likevel er EECCA-regionen fortsatt forholdsvis mer avhengig av gruveindustrien og landbruket, noe som ofte medfører betydelige miljøbelastninger og store avfallsvolumer.

Antallet uavhengige stater i regionen har gått opp fra 33 i 1990 til 53 i 2007, og i løpet av samme tidsrom ble EU utvidet fra 15 til 27 medlemsstater.

Miljø og helse: Luftkvalitet

Luftforurensning, hovedsakelig svevestøv og bakkenært ozon, utgjør fortsatt en betydelig helsefare og forkorter gjennomsnittlig forventet levealder i WCE med nesten ett år og virker inn på barns helsemessige utvikling.

De fleste forurensende stoffene i luft har økt med mer enn 10 % i EECCA som følge av den økonomiske oppgangen, økt transport og lite effektive tiltak mot luftforurensning.

I EECCA gjør den dårlige datakvaliteten at det er umulig å foreta en grundig vurdering av luftkvaliteten og hva den fører med seg. De begrensede dataene som er tilgjengelige, tyder på at svevestøv og de giftige bestanddelene i svevestøvet utgjør den største helserisikoen i EECCA og SEE, som tilfellet er i WCE.

Prosentvis endring i utslipp (2000–2004)

Miljøgift	WCE	SEE	EECCA
Nitrogenoksid (NO _x)	- 8.7 %	+ 5.7 %	+ 13.1 %
Svoveldioksid (SO ₂)	- 19.6 %	+ 1.5 %	- 10.3 %
Flyktige organiske forbindelser (VOC)	- 13.6 %	- 12.3 %	+ 11.2 %
Ammoniakk (NH ₃)	- 2.6 %	- 5.7 %	- 14.4 %
Ozon	- 11.3 %	- 2.1 %	+ 11.5 %
Svevestøv (PM ₁₀)	- 9.7 %	+ 2.2 %	+ 12.6 %

Kilde: Tabell 2.2.1 i Rapport nr. 4.

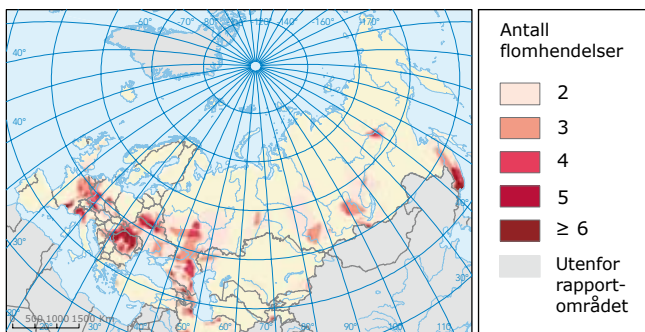

Miljø og helse: Vann og vassdrag

Mer enn 100 millioner mennesker i den felleseuropeiske regionen har ennå ikke tilgang til rent drikkevann og tilfredsstillende sanitære forhold. I EECCA og SEE har kvaliteten på vannforsyningen og sanitære tjenester falt kontinuerlig i løpet av de 15 siste årene, og dette har gått mest ut over befolkningen i distriktene.

En tredel av befolkningen i den felleseuropeiske region bor i land hvor vannressursene står under et kraftig press. Store lekkasjer i vannledningsnettene, dårlig forvaltning og vedlikehold av vanningsystemene og ikke-bærekraftige dyrkingspraksis i jordbruket forverrer konsekvensene av tørke og vannmangel.

Vassdrag berørt av flom (1998–2005)

Kilde: Kart 2.3.1 i Rapport nr. 4.

Miljø og helse: Jordbunn

Siden Kiev-konferansen har det vært en positiv utvikling både med utforming av politikken og tilgangen på informasjon. Imidlertid er det for tidlig til å kunne registrere noen markert forbedring i status for jordressursene.

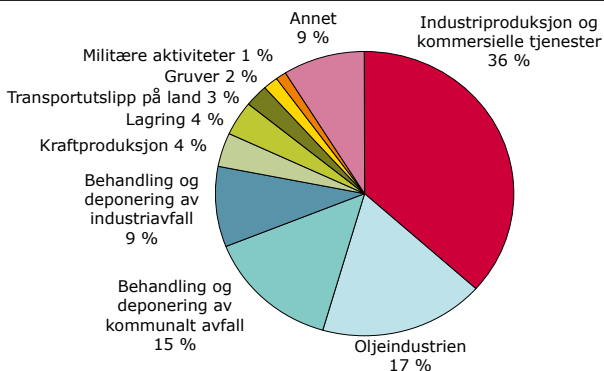
De risikoene vi i dag står overfor, spesielt klimaendringene, er såpass sammensatte at vi må tenke nytt og finne nye måter å forbedre kunnskapsgrunnlaget som trengs for å støtte tiltak for jordbunnen.

Uttekslingen av beste praksis mellom land og regioner som har samme jordbunnsforhold, vil kunne redusere kostnadene ved utbedring i forhold til mange risikofaktorer for jordbunnen og være et viktig grunnlag for samarbeid.

Oversikt over økonomiske aktiviteter som forurenser grunnen i en del WCE- og SEE-land (% av undersøkte lokaliteter)

Kilde: Fig. 2.4.2 i Rapport nr. 4.

Miljø og helse: Farlige kjemikalier

Kjemisk industri har vokst i hele verden. I Den europeiske union har produksjonen av giftige kjemikalier vokst nesten like fort som den kjemiske industriens samlede produksjon, og begge har vokst mer enn BNP.

Globaliseringen fører mer av miljøbelastningen over på utviklingsland, og med den grenseoverskridende forurensningen og forurensete produkter reimporteres farene.

Nylig har det kommet i stand avtaler om viktige nye retningslinjer og lovgivning om kjemikalier, både for Europa og globalt. EU har vedtatt et nytt kjemikalierregelverk, REACH (Registration, Evaluation and Authorisation of Chemicals), som trådte i kraft i 2007. På internasjonalt plan ble den nye globale kjemikaliestrategien SAICM (Strategic Approach to International Chemical Management) vedtatt i 2006.

Dessuten ble GHS, det globale harmoniserte systemet for klassifisering og merking av kjemikalier, godkjent, og Stockholm-konvensjonen om persistente organiske miljøgifter (POPer) og Rotterdam-konvensjonen om prosedyren for forhåndssamtykke (PIC) trådte i kraft.

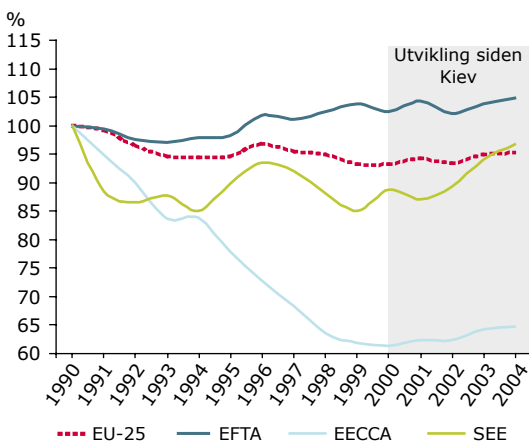
Klimaendringer

Utslippene av klimagasser har gått opp i de fleste land i Europa i de senere årene, og prognosene tilsier at denne utviklingen vil fortsette også i framtiden. Mange europeiske land har vedtatt nasjonale programmer for å redusere utslippene, men en del av dem vil likevel ha problemer med å nå sine Kyoto-mål.

Kyoto-protokollen til FNs rammekonvensjon om klimaendringer, og dens første forpliktelsesperiode, er bare et første skritt i arbeidet med å bekjempe klimaendringene.

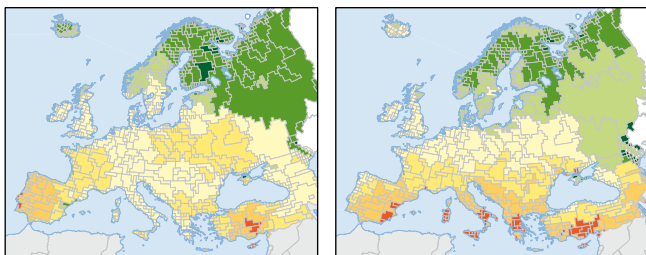
De globale utslippene vil måtte reduseres med inntil 50 % innen 2050 for å kunne begrense temperaturøkningen til maks 2 °C over førindustrielt nivå, som er det målet EU har satt opp som nødvendig for å unngå uakseptable konsekvenser av klimaendringene i framtiden.

Utviklingen i totale klimagassutslipp

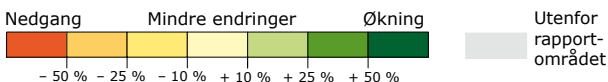

Kilde: Fig. 3.4 i Rapport nr. 4.

Prognoser for årlig vannføring i Europas elver i 2070-årene sammenlignet med 2000

Basert på data fra to forskjellige klimamodeller:
ECHAM4 (venstre) og HadCM3 (høyre)

Kilde: Kart 3.3 i Rapport nr. 4.

En del konsekvenser av klimaendringene er uunngåelige og vil berøre de fleste økonomiske sektorer og naturressurser — selv med kraftige programmer for å kutte utslippene. Det haster derfor med å ta hensyn til disse konsekvensene ved utforming og gjennomføring av politikk og tiltak i alle sektorer i samfunnet.

Biologisk mangfold

Det reduserte biologiske mangfoldet og tap av økosystemtjenester er fortsatt en kilde til stor bekymring i hele den felleseuropeiske regionen. I tillegg har vi hatt en stadig økning i antallet invaderende fremmede arter i regionen.

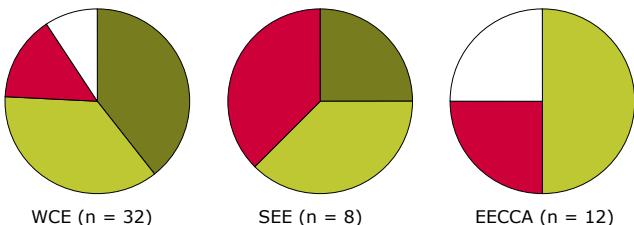
Kiev-resolusjonens overordnede mål om å stanse tapet av biologisk mangfold i regionen innen 2010 vil ikke kunne nås uten en betydelig økning i innsats og ressurser. Kommunikasjons-, opplærings- og bevisstgjøringsprogrammene blir imidlertid gjennomført i henhold til Kiev-resolusjonen.

Det er gjort store framskritt i etableringen av økologiske nettverk. Det felleseuropeiske økologiske nettverket og Natura 2000-nettverket tar form, men det foreligger fortsatt for lite informasjon om deres vernestatus.

Framskritt i utarbeidelsen av nasjonale strategier for invaderende arter

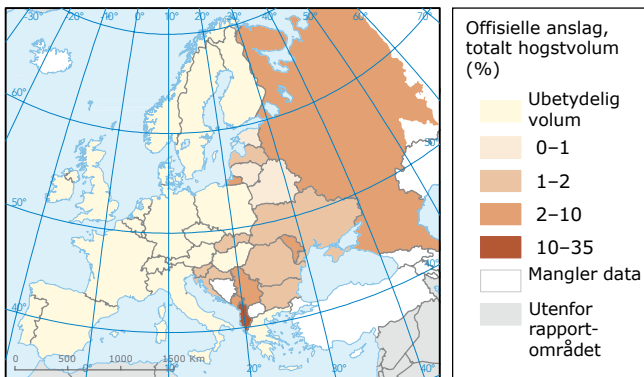

- En nasjonal strategi for invaderende fremmede arter er utarbeidet, eller arbeidet for å få på plass en slik strategi, pågår
- Invaderende fremmede arter er identifisert i den nasjonale biodiversitetsstrategien/handlingsplanen som er rapportert til Konvensjonen om biologisk mangfold (CBD)
- Ingen tiltak mot invaderende fremmede arter er identifisert på nasjonalt plan
- Ingen informasjon

Kilde: Fig. 4.12 i Rapport nr. 4.

Omfanget av ulovlig hogst i utvalgte land (2000–2004)

Kilde: Kart 4.5 i Rapport nr. 4.

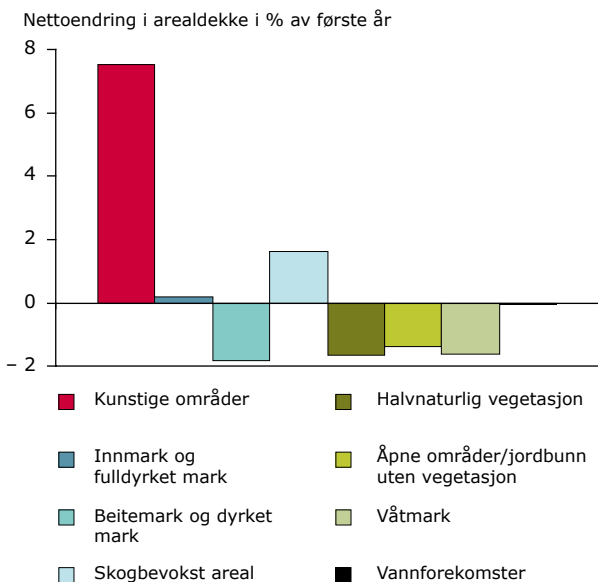
Miljøhensyn blir stadig bedre integrert i skog- og jordbrukssektorene. Likevel øver landbruket et betydelig press på det biologiske mangfoldet. Det spesifikke politiske målet om å identifisere alle landbruksarealer av høy naturverdi innen 2006 er ikke blitt nådd.

Miljøet i hav- og kystområder

Eutrofiering er fortsatt et problem i alle innestengte hav og beskyttede havområder i hele den felleseuropeiske regionen. Å redusere utslippene av næringsstoffer fra diffuse kilder, særlig fra landbruket, er fortsatt en hovedutfordring som krever intensivt innsats.

Overfiske er fortsatt utbredt i alle felleseuropeiske havområder. Skjerpede krav og strengere håndheving av regelverket er helt nødvendig for at fiskebestandene skal bygge seg opp igjen. Det er særlig viktig å få bukt med det illegale fisket, men også å redusere konsekvensene av fiskeriene på hele det marine økosystemet.

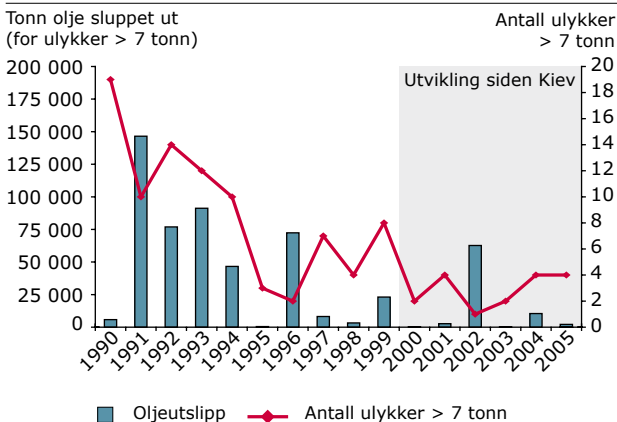
Endringer i arealdekke i 10 km-sonen fra kysten i 17 av EUs 22 kyststater (1990–2000)

Kilde: Fig. 5.11 i Rapport nr. 4.

Utsiktede utslipp fra oljetankere i Europas havområder

Kilde: Fig. 5.8 i Rapport nr. 4.

Klimaendringene vil berøre både hav- og kystområder, også marine organismer. Tilpasningspolitikken bør omfatte tiltak for å redusere andre, ikke-klimarelaterte belastninger så de marine økosystemene og kystsonene blir bedre i stand til å motstå klimaendringene.

Takket være tiltak iverksatt under ulike havkonvensjoner og EU er vannkvaliteten i de vestlige havområdene blitt bedre, f.eks. når det gjelder en del farlige stoffer. Politikk med sikte på å bedre den generelt dårlige miljøtilstanden i Europas hav- og kystområder bør baseres på en økosystemtilnærming.

Bærekraftig forbruk og produksjon

Begrepet bærekraftig produksjon og forbruk har kommet høyere opp på den politiske dagsorden siden konferansen i Kiev. Imidlertid har det kommet svært lite konkret ut av dette, og gjennomføringsstrategier og verktøy til å måle miljøvirkningene er ennå ikke kommet på plass.

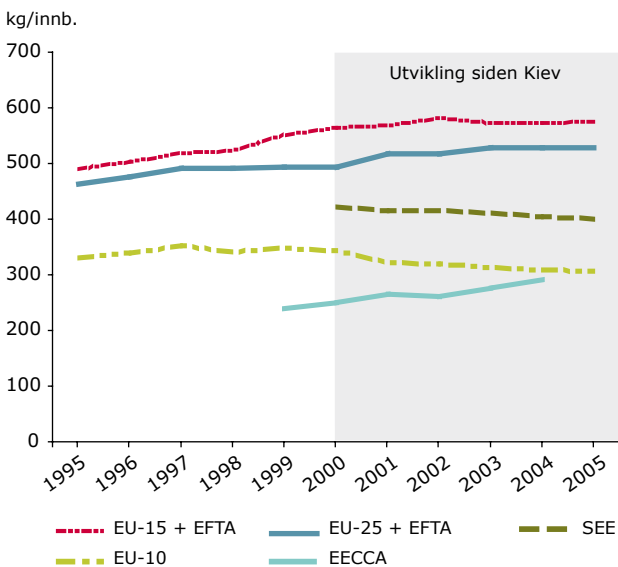
Ressursbruken pr. hode i regionene har vært stabil de siste årene, samtidig som det har funnet sted en viss frikopling mellom ressursbruk og økonomisk vekst. Ressurseffektiviteten varierer mye fra et land til et annet. Den er flere ganger høyere i EU-15 enn i EU-10 og SEE-landene, og opptil 20 ganger høyere enn i EECCA

Forbruksmønstrene forandrer seg raskt, drevet av samfunnsøkonomiske endringer. Forbruket som forårsaker de største konsekvensene for miljøet gjennom produktenes livssyklus er mat og drikkevarer, privat transport og boliger. I EU kommer reiseliv og lufttransport til å bli viktige faktorer.

Den felleseuropeiske regionen produserer stadig mer avfall. Deponering av avfall på fyllplasser, som fra et miljøsynspunkt er den minst gunstige løsningen, er fremdeles den metoden som oftest velges. EUs medlemsstater har hatt en viss framgang i arbeidet med å begrense andelen avfall som deponeres.

Mange EECCA- og SEE-land har utarbeidet avfallsstrategier og avfallslovgivning, men disse trenger å bli effektivt gjennomført.

Innsamling av kommunalt avfall

Kilde: Fig. 6.20 i Rapport nr. 4.

Skikkelig avfallsinnsamling og trygg deponering er fortsatt en utfordring. I en del EECCA-land er det en enda større utfordring å rydde opp i arven av farlige avfallsdeponier fra tidligere tider så de blir miljømessige trygge.

Sektorer: Landbruk

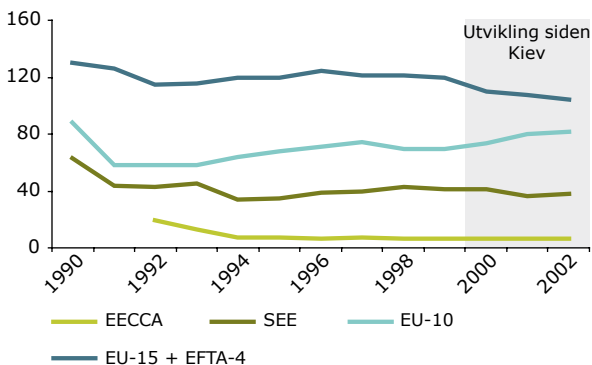
Et moderne, intensivt jordbruk har ofte negative konsekvenser ved bruk og forurensning av luft, vann og jordbunn. På den annen side spiller landbruket fortsatt en viktig rolle i bevaringen av Europas landskap og biologiske mangfold.

Arealet som er kunstig vannet i den sørlige delen av EU-15 og SEE er utvidet, så trenden med å intensivere landbruket fortsetter. Den kunstige vanningen tapper på vannressursene, går ofte ut over vannkvaliteten og medfører forsøling og forringelse av jordsmonnet — særlig i de sørlige og østlige delene av EECCA.

De fleste landene i SEE og EECCA vil trenge fortsatt internasjonal støtte for å oppnå bedre miljøstyring i landbruket.

Gjødselbruk pr. hektar jordbruksareal

Gj.sn. forbruk av kunstgjødsel (kg/ha)

Kilde: Fig. 7.1.1 i Rapport nr. 4.

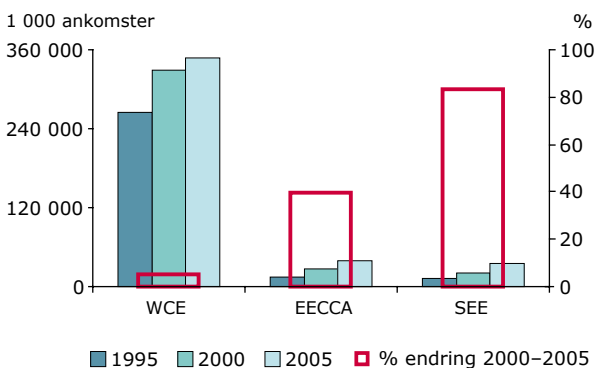
Sektorer: Turisme

Den internasjonale strømmen av turister i den felleseuropeiske regionen vokser stadig. Turismen er en av de fremste drivkreftene bak den økte etterspørselen etter de mest miljøødeleggende transportmåtene, dvs. privatbiler, og enda alvorligere, lufttransport.

Kyststripene, øyene og fjellområdene er spesielt følsomme for reiselivsutbyggingen. Vi kan allerede se forringelse på en del av de mest populære destinasjonene for masseturismen, ofte irreversible endringer.

Konsekvensene av turismen vil fortsette å øke som en følge av økende velstand og endringer i livsstil og demografi. Turistenes atferd er helt avgjørende for at sektoren skal være bærekraftig.

Internasjonale turistankomster og prosentvis endring

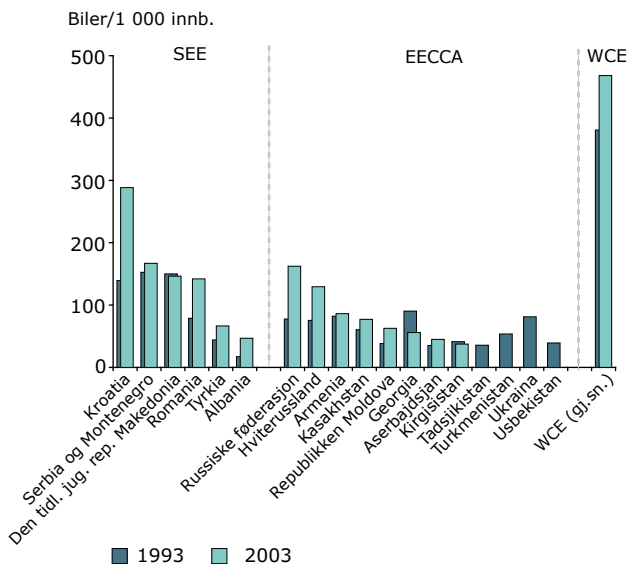
Kilde: Fig. 7.4.2 i Rapport nr. 4.

Sektorer: Transport

Energiforbruket og utslippene av klimagasser i transportsektoren i SEE og WCE øker kraftig – i tråd med den generelle veksten i transportsektoren. Energiforbruket og de resulterende CO₂-utslippene pr. innbygger i WCE er fremdeles 2–4 ganger høyere enn i SEE og EECCA.

Å bygge ut konkurransedyktige kollektive transportløsninger i byene er en måte å redusere køene og luftforurensningene, i tillegg til at det øker transportsikkerheten. For at offentlige transportmidler skal være konkurransedyktige, må byene planlegges og bygges ut nettopp med tanke på offentlig transport.

Bilhold i Europa

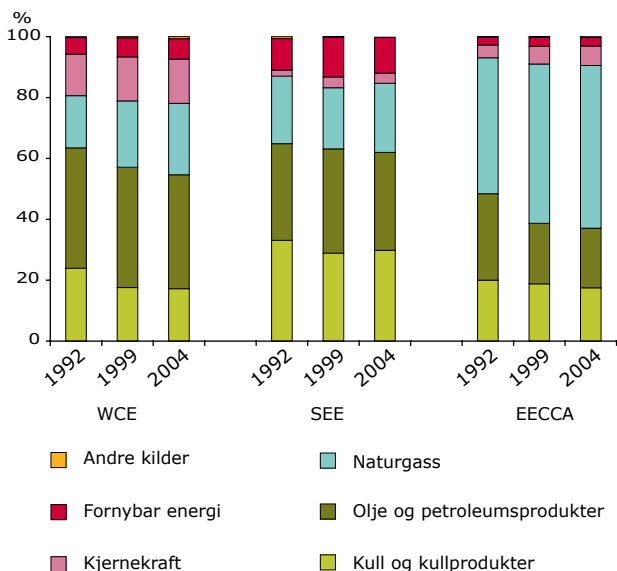
Kilde: Fig. 7.2.5 i Rapport nr. 4.

Sektorer: Energi

Energiforbruket og klimagassutslippene som dette medfører, har økt i den felleseuropeiske regionen siden Kiev-konferansen, til tross for økt energieffektivitet og økt bruk av fornybar energi i en del områder. Denne trenden forventes å vare ved dersom det ikke settes inn nye tiltak.

Energimarkedene i de tre felleseuropeiske underregionene er tett forbundet med hverandre. En betydelig andel av den naturgassen og oljen som importeres til WCE og SEE, kommer fra EECCA, og ut fra prognosene vil denne andelen stige i vesentlig grad fram til 2030.

Totalt energiforbruk etter energibærer

Kilde: Fig. 7.3.3 i Rapport nr. 4.

“Miljø for Europa” – hovedpunkter

 1991	Den første ministerkonferansen i Dobris Undertegnet: Konvensjon om konsekvensutredninger for tiltak som kan ha grenseoverskridende miljøvirkninger (EIA-konvensjonen), VOC-protokollen til Konvensjon om langtransportert grenseoverskridende luftforurensning (CLRTAP) Trådt i kraft: NOX-protokollen til CLRTAP
1992	Undertegnet: Konvensjon om vern og utnyttelse av grenseoverskridende vassdrag og internasjonale innsjøer (TWC), Konvensjon om grenseoverskridende virkninger av industriulykker (CTEIA)
 1993	Den andre ministerkonferansen i Luzern Undertegnet: Svovelprotokollen til CLRTAP
1994	
 1995	Den tredje ministerkonferansen i Sofia Trådt i kraft: Konvensjon om vern og utnyttelse av grenseoverskridende vassdrag og internasjonale innsjøer (TWC)
1996	
1997	Trådt i kraft: Konvensjon om konsekvensutredninger for tiltak som kan ha grenseoverskridende miljøvirkninger (EIA-konvensjonen), VOC-protokollen til CLRTAP
 1998	Den fjerde ministerkonferansen i Århus Undertegnet: Århus-konvensjonen (AC), POP-protokollen til CLRTAP, Tungmetallprotokollen til CLRTAP Trådt i kraft: Svovelprotokollen til CLRTAP
1999	Undertegnet: Protokollen om vann og helse til TWC, Protokollen om bakkenært ozon CLRTAP
2000	Trådt i kraft: Konvensjon om grenseoverskridende virkninger av industriulykker (CTEIA)

2001

Trådt i kraft: Århus-konvensjonen (AC)

2002

2003

Den femte ministerkonferansen i Kiev

Godkjenning av EECCA-strategien
Kiev-resolusjonen om biologisk mangfold
Undertegnet, men ikke trådt i kraft (pr. juni 2007):

*PRTR-protokollen til AC, Protokoll om
erstatningsansvar til TWC, SEA Protocol til EIA*

Undertegnet: Konvensjon om miljøvern og
bærekraftig utvikling i Karpatene (Konvensjonen
for Karpatene)

Trådt i kraft: POP-protokollen til CLRTAP,
Tungmetallprotokollen til CLRTAP

2004

2005

Trådt i kraft: Protokollen om vann og helse til
TWC, Protokollen om bakkenært ozon til CLRTAP

2006

Trådt i kraft: Konvensjonen for Karpatene

2007

Den sjette ministerkonferansen i Beograd

2008

2009

2010

2011

Den syvende ministerkonferansen i Astana

Merknader

“Miljø for Europa” landene

Albania	Litauen
Andorra	Luxembourg
Armenia	Malta
Aserbajdsjan	Monaco
Belgia	Montenegro
Bosnia-Hercegovina	Nederland
Bulgaria	Norge
Canada	Polen
Danmark	Portugal
Den russiske føderasjon	Republikken Moldova
Den tidligere jugoslaviske republikken Makedonia	Romania
Den tsjekkiske republikk	San Marino
Estland	Serbia
Finland	Slovakia
Frankrike	Slovenia
Georgia	Spania
Hellas	Storbritannia
Hviterussland	Sveits
Irland	Sverige
Island	Tadsjikistan
Israel	Turkmenistan
Italia	Tyrkia
Kasakhstan	Tyskland
Kirgisistan	Ukraina
Kroatia	Ungarn
Kypros	USA
Latvia	Usbekistan
Liechtenstein	Østerrike

Europas miljø
Dobris-rapporten

Sofia, 1995

Europas miljø
Rapport nr. 2

Århus, 1998

Europas miljø
Rapport nr. 3

Kiev, 2003

Europas miljø
Rapport nr. 4

Beograd, 2007

For ytterligere opplysninger og for å laste ned rapportene, gå til: www.eea.europa.eu/pan-european

Det europeiske miljøbyrå
Kongens Nytorv 6
1050 København K, Danmark

Tlf.: +45 33 36 71 00
Faks: +45 33 36 71 99

Nettsted: eea.europa.eu
Henvendelser: eea.europa.eu/enquiries

